
PREGĂTIREA ȘI IMPLEMENTAREA ÎN BASARABIA A REFORMEI NOTARIALE DIN 14 APRILIE 1866

Andrei Emilciuc

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, reforma notarială, cambie, acte funciare, drept de întreprinzător și de avere.

Subiectul propus în acest articol, chiar dacă aparent reprezintă doar o chestiune din domeniul istoriei jurisprudenței, este, de asemenea, unul de o mare importanță la studierea problemelor economice, în special a celor legate de comerțul interior și exterior al Basarabiei. Aceasta deoarece, în linii majore, toate tranzacțiile importante de cumpărare-vânzare din perioada abordată se realizau prin contracte, care necesitau a fi autentificate notarial. Acestea contracte includeau detaliile esențiale ale tranzacției, precum cantitatea, termenele de livrare, avansul și prețul total, dar și alte condiții, necesare pentru evitarea înșelăciunii și tertipurilor. Din acest motiv, inițial funcția de notar a fost una auxiliară celei de mediere, fiind exercitată de samsari autorizați.

În plan istoriografic, problema reformei notariale a fost abordată, pe parcursul celor 150 de ani care s-au scurs de la adoptare, atât în plan general rus, cât și particular, cu referință la anumite gubernii și regiuni (Ангельский 2011; Хайбуллин 2011; Коняев 2012; Мхитарян 2012; Шевчук 2014), în special în contextul problemei reformei judecătorești. De altfel, lucrările pe acest ultim subiect sunt destul de numeroase și se înscriu în tematica „reformelor burgheze” ale lui Alexandru al II-lea (Будак 1961; Тарановски 1992; Устьянцева 1992). În ceea ce privește aplicarea reformei notariale nemijlocit în Basarabia, puținele contribuții existente până în prezent sunt realizate în principal din perspectiva juridică și mai puțin cea istorică, lucru care a constituit un imbold la elaborarea acestei cercetări.

Legislația rusă în domeniul notarial, existentă la momentul reformei, s-a constituit în mare parte în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, în baza unor legiuiri cu

caracter particular. Apărută în Imperiul Rus prin filieră germană, funcția de notar a fost prevăzută inițial pentru protestul vecselelor (ПСЗРИ 1830-1, №10886, 266; ПСЗРИ 1830-2, №18371, 63), înrădăcinându-se treptat cu cea de samsar (mehler). Samsarii erau cei care de fapt exercitau în cuprinsul orașului atribuțiile notariale (PЗ 1987, 409, 475). Ucazul din 15 aprilie 1762 le acorda negustorilor rezidenți ai marilor orașe comerciale dreptul de alegere a samsarilor-notari din rândul său (ПСЗРИ 1830-1, №11504, 977). Era extrem de important ca titularii să cunoască legislația și cutumele comerciale deoarece funcția era prevăzută anume pentru asistarea afacerilor comerciale din cuprinsul orașului, în afara căruia funcțiile notariale era preluate de judecătoriile județene și organele de poliție (PЗ 1987, 305, 403). Legislația din domeniu va fi unificată și sistematizată abia în anul 1832¹, odată cu publicarea primului cod de legi al Imperiului Rus (СЗРИ 1832, 376-413). Autorii codicelui notau, *primo*, că legile fixează clar diferențele între cele două funcții ale samsarilor: 1) de intermediere a afacerilor comerciale, la încheierea târguieilor, contractelor și condițiilor; și 2) de tocmitărie a vecselelor și sineturilor de împrumut, după exemplul notarilor; însă nu fac distincție între samsari după acest criteriu, deoarece orice samsar nu doar că este în drept, ci este și obligat să îndeplinească ambele funcții (СЗРИ 1832, 376). Iar *secundo*, că diferențele între samsari și notari în privința titlului și funcției la fel nu sunt fixate în lege (СЗРИ 1832, 377). Numirea samsarilor și notarilor într-un oraș ținea de preferința exclusivă a negustorilor. Candidații, de preferință din rândul negustorilor săraciți fără vină, trebuiau să achite taxele de ghilda a treia, dar li se interzicea practicarea activităților comerciale. Confirmarea notarilor aleși se făcea prin decizia magistraturii sau *ratușei* orașenești, la depunerea jurământului (СЗРИ 1832, 378-379).

¹ Prin manifestul din 31 ianuarie 1833 Codicele de legi a Imperiului Rus a fost declarată sursă validă de drept începând cu 1 ianuarie 1835.

În Basarabia instituția notariatului a fost fondată în anul 1813, când la Chișinău este investit în funcția de samsar² și notar provincial principal evreul Morgenștern. Acesta s-a manifestat activ la apărarea intereselor negustorilor în fața autorităților locale și centrale, venind în dese rânduri cu inițiative constructive în vederea perfecționării mediului antreprenorial, atât în plan legal, cât și instituțional (Жуков 1964, 114).

Însă după adoptarea regulamentului de administrare a Basarabiei din 29 februarie 1828, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei susține aprig ideea ca la Chișinău numărul notarilor să fie mărit. În pofida opoziției notarului provincial Morghenștern, care își vedea astfel amenințate veniturile, precum și a Magistraturii, care îl susținea, M.S. Voronțov reușește să impună ideea ca în fiecare sector al Chișinăului să fie ales câte un notar. În consecință, prin votul societății negustorilor, recunoscut prin actul din 23 august 1832 al administrației provinciale, la Chișinău au fost investiți patru notari: Milanovici, Cernov, Kogan și Șvartman. Aceștia au candidat formal în conformitate cu legea din 7 aprilie 1820, partea 10, p. 10, în baza unui certificat privitor la serviciul anterior³. Însă, în câteva rânduri, M.S. Voronțov va da dovadă de imixtiune în chestiunea numirii samsarilor și notarilor în orașul Chișinău, susținând și promovând grosolan anumite candidaturi personale în această funcție⁴.

Pe lângă Chișinău, instituția notariatului va deveni cunoscută în această perioadă și la Ismail, principalul port pentru comerțul exterior al provinciei. Astfel, odată cu deschiderea la 25 iunie 1825 a Tribunalului Comercial la Ismail, numirea

și supravegherea activității notarilor a intrat în responsabilitatea acestuia în conformitate cu Statutul instanței, adoptat în baza celui al instituției similare din Odesa. Vom menționa însă faptul că orice decizie în privința destituirii notarilor pentru încălcări grave, urma să fie aprobată mai întâi de guvernatorul militar al Basarabiei (ПСЗРИ 1842, №14377, 195, § 12).

Treptat notarii aveau să apără și în alte orașe din provincie, iar până la apariția acestora serviciile notariale vor fi asigurate, după cum am menționat, de diverse instanțe judecătorești (inclusiv magistraturile și ratușele orășenești) și chiar de organele de poliție. Mai mult, uneori, acte ce vizau nemijlocit tranzacții din cuprinsul Basarabiei, erau autentificate chiar de instituții din afara provinciei. Desigur, o astfel de situație, în care de atribuții notariale beneficiau instituțiile judiciare, și chiar cele polițienești, nu contribuia la asigurarea eficientă a calității procesuale. Necesitatea unei reforme în acest domeniu era bine conștientizată la nivel autorităților guvernamentale de la Sankt Petersburg. Cu toate acestea, abia la 14 aprilie 1866, în Imperiul Rus avea să fie adoptat, în cadrul reformei judecătorești, un nou *Regulament privind activitatea notarială* (ПСЗРИ 1868, №43186, 346-362). El acoperea însă doar parțial necesitățile obiective ale dezvoltării relațiilor burgheze în cadrul Imperiului Rus, după ce mult mai justul proiect din 1863 a fost abandonat, iar separarea după modelul occidental a activității notariale de sistemul judiciar s-a realizat doar parțial. Legiuitorul rus a vizat crearea unei instituții independente, cu largi competențe în domeniul protejării drepturilor și intereselor antreprenoriale și de proprietate, dar reformele nu au delimitat clar atribuțiile în acest sens. Cu atribuții notariale au fost investiți și judecătorii de pace, a căror funcție primară era de a judeca diferite dispute între moșier și țărani, dar care suplimentar au primit și dreptul de a autentifica diferite acte încheiate între moșieri și țărani (ПСЗРИ 1868, №43186, 347). Vom menționa că principalul criteriu de eligibilitate a acestora, stabilit de prevederile reformei agrare din 19 februarie 1861, era obligativitatea deținerii titlului nobiliar (Устьянцева 1992, 171).

Desigur, reforma notarială nu poate fi concepută în afara sistemului și transformărilor la care era supus acesta. Aici fiind vorba nu doar de reformele din domeniul judiciar, dar și de cele din do-

² Гофмаклер – germ. *Hofmekler*, *hoffmegler*, literalmente samsar de curte.

³ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 646, f. 12-12 verso.

⁴ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 9, f. 2-2 verso; d. 10, f. 1-2.

meniul administrației locale, al relațiilor agrare etc. Spre exemplu, cu o zi înainte de adoptarea reformei notariale, a fost adoptat ucazul ce prevedea desființarea magistraturilor și ratușelor orășenești. Ca urmare, toate chestiunile legate de notari, precum eliberarea certificatelor de notari, sau examinarea cărților notariale, au trecut în competența dumelor orășenești (ПСЗРІ 1868, №43183, 345). Reprezentând un compromis dintre necesitățile obiectiv istorice și opoziția forțelor reacționare, reforma va cunoaște numeroase completări și modificări, chiar nefiind încă implementată în cuprinsul întregului imperiu (ПСЗРІ 1873-2, №46631, 64; ПСЗРІ 1889, №4371, 181; ПСЗРІ 1891, №5762, 55).

Regulamentul stipula stabilirea unei garanții asiguratorii pentru notari, pentru eventualele greșeli procesuale, iar cuantumul acesteia, precum și numărul maxim de notari în fiecare oraș în parte urma să fie stabilit de Ministerul de Justiție de comun acord cu cele de Interne și de Finanțe, în baza particularităților locale (ПСЗРІ 1842, №43186, 347). Ca urmare, la exact o lună de la aprobarea regulamentului, ministrul justiției D.N. Zamiatin a solicitat procurorilor guberniali să vină cu informații detaliate despre numărul notarilor și samsarilor existenți și taxele încasate de aceștia în ultimii trei ani de activitate. Se atrăgea atenția că în orașele de până la 10000 de locuitori urmau a fi numiți nu mai mult de 3 notari, cu adăugarea unuia la fiecare 5000 de locuitori în plus. Se solicitau, suplimentar, propuneri în privința sumei care urma să fie depusă de notari în calitate de garanție⁵. Ca urmare, la 26 mai 1866, procurorul provincial al Basarabiei a solicitat informații suplimentare în cauză procurorilor județeni⁶.

Raportul din 1 iunie 1866 al procurorului de Bender preciza că în județ nu activa nici un notar de circa opt ani, deoarece nimeni nu dorea să ocupe această funcție din cauza comerțului modest. Responsabilitatea autentificării actelor era asumată de magistratura orășenească și Judecătoria de județ. În pofida faptului că orașul număra circa 20000 de locuitori, procurorul județean propunea numirea a doar unui notar în Bender. De asemenea, acesta susținea că dacă suma garantă avea să fie fixată peste 1000 de ruble, nimeni nu ar fi acceptat să ocupe funcția de notar⁷.

La rândul său, în raportul din 2 iunie 1866, procurorul jud. Iași menționa că în cuprinsul unității teritorial-administrative din subordine activau doi notari la Bălți și unul la Sculeni. Acesta propunea că în județ, în care locuiau circa 112 mii de persoane și în care se realizau numeroase tranzacții atât interne, cât și externe, legate de exportul mărfurilor în Moldova, Austria și gubernia Podolia, să fie alocate trei posturi de notar la Bălți (dintre care unul, atașat eventualei Judecătoria de circumscripție, să poartă titulatura de notar superior) și unul la Sculeni. Suma garantă se propunea a fi nu mai mică de 7000 de ruble, cu posibilitatea de a fi depusă în obligațiunii de stat sau prin gajul proprietăților imobiliare a notarului⁸.

Procurorul jud. Akkerman scria, în raportul din 3 iunie 1866, că în cuprinsul județului doar la Akkerman activau doi notari. Funcționarul propunea ca numărul notarilor să fie fixat la nu mai mult de trei, și anume – doi notari la Akkerman (care număra alături de posade, circa 36000 locuitori) și încă unul în localitatea Tatarbunar⁹. Aceasta deși, în virtutea numărului de populație pe care-l avea orașul Akkerman, aici puteau să fie numiți până la opt notari.

Procurorul jud. Orhei propunea, în raportul din 4 iunie 1866, ca în județul Orhei să activeze 3 notari, doi în orașul Orhei (4979 locuitori), cu subordonarea târgurilor Tuzora (1299 locuitori) și Criuleni (2555 locuitori), și unul în localitatea Telenesti – (2470 locuitori), cu subordonarea târgului Rezina (1429 locuitori). Această propunere era argumentată prin faptul că negustorii solicitau de ceva timp numirea celui de al treilea notar în județ, iar populația acestor târguri alcătua 12732 locuitori. Suma care urma să fie depusă de notari în calitate de garanție urma să nu depășească, în opinia procurorului județean, 500 ruble de argint¹⁰.

În raportul din 6 iunie 1866 al procurorului jud. Soroca, în care activau câte un notar la Soroca, la Otaci și la Rașcov, se afirma mult mai radical că în județ erau de ajuns serviciile unui singur notar, care să poartă titulatura de notar județean, cu condiția că serviciile notariale în localitățile îndepărtate de Soroca să fie încredințate judecătorilor de pace. De asemenea, funcționarul nota că,

⁵ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 1.

⁶ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 2.

⁷ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 5.

⁸ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 37-38.

⁹ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 10.

¹⁰ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 8-9.

Tabloul notarilor din Basarabia și al taxelor notariale încasate (1863-1865)

Localitatea	Numărul notarilor	Taxele notariale încasate (ruble argint)				
		1863	1864	1865	Total	%
Chișinău	12	13004,92	13391,95	15181,02	41577,89	57,05
Bender	-	342,88	250,19	409,03	1002,10	1,37
Akkerman	2	1489,00	1930,72	2619,26	6038,98	8,29
Orhei	2	409,24	477,93	540,27	1427,44	1,96
Telenești	1					
Bălți	2	3094,52	3596,17	3146,62	9837,31	13,50
Sculeni	1					
Soroca	1	1614,93	2030,36	2329,51	5974,8	8,20
Otaci	1					
Rașcov	1					
Hotin	2	1790,00	2506,81	2727,04	7023,85	9,64
Total	25	21745,49	24184,13	26952,75	72882,37	100,00

Sursa: ANRM, F. 61, inv.1, d. 137, f. 34.

luând în calcul că veniturile realizate anual de cei trei notari în anii 1863-1865 depășeau 2200 ruble (inclusiv de la autentificarea actelor din afara județului), suma garantă putea fi fixată la 4500 ruble¹¹.

Cât privește județul Chișinău, procurorul acestuia menționa, în raportul din 6 iunie 1866, că la Chișinău activau 12 samsari și notari, dintre care trei erau samsari pentru slugi și argați și unul era jurat pe lângă Consiliul de meserii. În restul județului nu mai activau nici un samsar și notar. Totuși, funcționarul propunea să fie numiți în județ doar șase notari, cinci în orașul Chișinău, și unul la Nisporeni, iar suma garantă să fie fixată la maximum 2500 ruble¹². Luând în calcul că Chișinăul avea circa 87 de mii de locuitori, conform buchi-ei legii era posibilă nu doar păstrarea numărului existent de notari și samsari, ci chiar ridicarea lui la 18, de aceea propunerea procurorului județean trezește anumite semne de întrebare, mai ales că nu era argumentată în niciun fel.

În cele din urmă, procurorul județului Hotin, în raportul 8 iunie 1866, preciza că în cuprinsul județului doar la Hotin activau doi notari, din motiv că comerțul era slab dezvoltat. Deși în orașul județean locuiau circa 20000 de persoane de ambele sexe, iar în județ – circa 161 mii, funcționarul propunea ca numărul notarilor în județ să fie menținut, doar că unul să fie numit la Hotin și

altul la Briceni. Privitor la suma garanției, aceasta urma să fie stabilită la maximum 500 ruble¹³.

În baza informațiilor primite de la procurorii județeni, procurorul regional al Basarabiei a elaborat și expediat la 26 iunie 1866 raportul solicitat¹⁴. Raportul final al procurorului provincial constata că în Basarabia activau 25 de samsari-notari, care în anii 1863-1865, după cum reiese din datele prezentate în *Tabelul 1*, au realizat din activitatea lor 72882,37 ruble. Suma se alcătuiă din taxa de 1/4 % de la autentificarea și protestul vecselelor și 1/2 % de la autentificarea contractelor și înțelegerilor. Constatăm că din suma totală a veniturilor notariale, peste 57% reveneau județului (de facto, orașului) Chișinău, fiind urmat de jud. Iași – 13,5%, jud. Hotin – 9,64%, jud. Akkerman – 8,29% și jud. Soroca – 8,2%. Codașe la acest capitol erau jud. Orhei – 1,96% și Bender 1,37%, lucru care ridică anumite semne de întrebare, în condițiile în care în județul Orhei activau, totuși, trei notari, spre deosebire de jud. Bender, unde, după cum am menționat, nu activa nici un notar.

Cât privește numărul notarilor pe fiecare județ, în două cazuri procurorul provincial a reieșit mai curând din sumele realizate din activitatea notarială și mai puțin din propunerile procurorilor județeni. Astfel, în pofida propunerilor procurorului de Orhei, acesta propunea ca în jud. Orhei să fie numit un singur notar și nu trei, cu reședința

¹¹ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 15-15 verso.

¹² ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 6 verso.

¹³ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 13-13 verso.

¹⁴ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 29.

în or. Orhei, care număra până la 5000 de locuitori. În schimb, în județul Soroca, acesta propunea desemnarea nu a unui notar, după cum sugera procurorul județean, ci a doi, dintre care unul la Soroca, care număra circa 5300 de locuitori, și celălalt undeva în județ. În rest, procurorul provincial a ținut cont de propunerile procurorilor provinciali¹⁵. În privința sumei de garanție, ciorna indica inițial 2000 ruble de argint pentru orașul Chișinău, 1000 – pentru orașele județene și 500 – pentru alte localități, sume care sunt tăiate, fiind suprascrise cu sumele de 7000, 5000 și 2000 ruble de argint respectiv¹⁶.

Situația existentă în Basarabia la acest capitol, în virtutea faptului că reforma judecătorească încă nu fusese extinsă în provincie, a condus la întârzierea și implementarea reformei notariale. Pe de altă parte, nici reforma agrară nu fusese extinsă în Basarabia, iar fără de aceasta nu exista nici impulsul necesar pentru creșterea necesității în notari. Ca urmare, aplicarea Regulamentului de la 14 aprilie 1866 în Basarabia a fost dispusă prin ucazul Senatului din 6 noiembrie 1869, urmând a fi implementată începând din 1 decembrie 1869. La propunerea Ministrului Justiției din 1 noiembrie 1869 urmau a fi respectate următoarele reguli:

1. Regulamentul privind activitatea notarială intră în vigoare în Basarabia la 1 decembrie 1869;
2. La aceeași dată, notarii și samsarii existenți își încetau activitatea și nu mai puteau primi spre autentificare acte și își încetau în întregime activitatea sa, iar oficiile lor trebuiau închise;
3. La aceeași dată, organele de poliție și executorii judecătorești nu mai puteau accepta spre autentificare acte și procuri;
4. La aceeași dată înceta primirea în Judecătoriile județene și în Tribunalul Comercial din Chișinău a cererilor și solicitărilor de: 1) autentificare a actelor, 2) de emitere a certificatelor de evaluare, și 3) de impunere și ridicare a interdicțiilor de înstrăinare a proprietăților imobiliare;
5. Cererile privitoare la autentificarea, eliberarea certificatelor de evaluare, la impunerea / ridicarea interdicțiilor de înstrăinare a proprietăților imobiliare depuse deja la Judecătoria Comercială, ur-

mau a fi aduse spre finalizare, în baza legiuirilor anterioare;

6. Începând cu 1 martie 1870 se interzice a se autentifica actele de vânzare-cumpărare a proprietăților imobiliare din Basarabia în alte gubernii (ПСЗРІ 1873-2, №47638, 257).

Este de notat și o altă schimbare importantă produsă de reformă. În conformitate cu reforma judecătorească, introdusă în Basarabia prin ucazul din 8 aprilie 1869, în provincie a fost instituită o singură circumscripție judiciară, subordonată Curții de Justiție din Odesa (Боршевский 2013, 21)¹⁷. Ca urmare, în conformitate cu noile prevederi, notarii din provincie trebuiau să fie numiți și eliberați din funcție prin ordinul președintelui acestei din urmă instituții (ПСЗРІ 1868, №43186, 348; ПСЗРІ 1889, №4370, 180).

La propunerea Ministrului Justiției din 28 noiembrie 1869, aprobată de Senat la 3 decembrie 1869, a fost stabilit numărul notarilor ce urma să activeze în Basarabia (ПСЗРІ 1873-4, №47742, 774). Statele publicate în anexa ucazului prevedeau ca în orașul Chișinău să activeze nu mai mult de șase notari, după cum de altfel propuneau unanim procurorul județean și cel provincial. În cuprinsul Novorosiei, orașul Chișinău se situa la acest capitol pe același palier cu orașele Herson și Taganrog, sub orașul Odesa (13 notari), dar peste orașele Simferopol și Ecatерinoslav (4 notari) (ПСЗРІ 1873-4, №46699, 16). Cele două capitale ale Imperiului Rus, Sankt Petersburg și Moscova, erau în frunte la acest indice, cu 25 de notari fiecare (ПСЗРІ 1871-2, №44456, 393). Este de menționat că la Chișinău își avea oficiul și notarul superior al provinciei, care nu era, însă, inclus în statele de notari ai orașului. În privința celorlalte orașe, nu s-a ținut cont de numărul locuitorilor, fiind stabilit uniform ca numărul notarilor să fie nu mai mare doi, practică de altfel folosită și în alte gubernii. Chiar dacă se specifica că aceste state de notari sunt adoptate pentru doi ani (ПСЗРІ 1873-3, №47742, 345), practic, până la ieșirea Basarabiei din componența Imperiului Rus, numărul notarilor în localități nu l-a depășit pe cel stabilit (Tabelul 2). Aceasta chiar dacă, s-a prevăzut ca numărul notarilor să poată fi mărit prin decizia

¹⁵ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 30-32.

¹⁶ ANRM, F. 61, inv. 1, d. 137, f. 33.

¹⁷ Aceasta, deși din partea locului s-au solicitat două circumscripții și o Curte de Justiție proprie.

Adunării Zemstvei Provinciale (după 1873 – guberniale). În schimb, Adunarea Zemstvei a făcut uz de alt drept acordat, acela de a solicita, în caz de necesitate, desemnarea notarilor în localități nespecificate în regulament (ПСЗРИ 1873-4, №47742, 774). Acest fapt ne face să credem că evaluările autorilor regulamentului erau în linii generale juste.

Tot la 3 decembrie 1869 au fost aprobate sumele pe care urma să le verse notarii în calitate de garanție în haznaua statului. În orașul Chișinău aceasta a fost stabilită la 6000 ruble, iar în alte orașe – la 2000 ruble (ПСЗРИ 1873-4, №47743, 774), similar cu orașele din alte gubernii ruse fără judecătorii de circumscripție, în condițiile în care o astfel de instanță a fost, până la urmă, instituită doar la Chișinău (ПСЗРИ 1871-2, №44456, 394; ПСЗРИ 1873-1, №45543, 172; ПСЗРИ 1873-4, №46678, 9). Faptul că aceste sume sunt apropiate cu cele suprascrise de procurorul provincial, ne face să credem că au fost coordonate „de sus”. De altfel, s-a prevăzut că la primirea, păstrarea și completarea sumelor garante urmau a fi respectate condițiile aprobate pentru guberniile circumscripțiilor Curților de Justiție din Sankt Petersburg și Moscova (ПСЗРИ 1871-1, №44456, 374). Vom menționa astfel că, atunci când veniturile anuale realizate de notari depășeau suma de 2400 ruble în orașele guberniale și 1200, în cele județene, era prevăzută reținerea în contul sumei garante a $\frac{1}{3}$ din sumele acumulate suplimentar, până garanția alcătuia 15000, respectiv – 10000 ruble argint (ПСЗРИ 1868, №43186, 361).

Conform *Calendarului-adresă al Basarabiei* pentru anul 1873, în or. Chișinău activau șapte notari, inclusiv notarul superior, și câte doi în celelalte orașe județene. Calendarul oferă informații și în privința statutului social al notarilor. Astfel, funcția de notar era exercitată la Chișinău de nobilul A.N. Dunin-Barcovich, nobilul V.V. Sosnovski, nobilul V.I. Pisarjevski, nobilul A.E. Cusacov, cetățeanul de onoare N.I. Palentreiner, deținătorul cinului de secretar de colegiu M.B. Leontiev; la Orhei – nobilul C.E. Chirica, țăranul proprietar F.A. Bezvucii, în Bălți – studentul V.G. Vițievski, negustorul M.M. Ștrimer; la Soroca – deținătorul cinului de registrator de colegiu M.S. Vanchevici, farmacistul V.A. Gherțenștein; la Hotin – deținătorul cinului de secretar gubernial

G.F. Tomașevski, subofițerul în rezervă O.E. Baronețchi; la Bender – mic-burghezul S.G. Berg, deținătorul cinului de secretar gubernial S.I. Molceanovski; la Akkerman – locotenent-colonelul V.V. Gubchin, farmacistul G.I. Gherțenștein (БАК 1873, 103-106). Cu alte cuvinte, componența socială era destul de pestriță. În rândul titularilor postului de notar, pe parcursul perioadei de până la 1918 vom întâlni și personalități notorii, precum publicistul Gheorghe Gore, tatăl istoricului Paul Gore. Fiind licențiat în drept al Universității din Moscova, acesta a deținut peste 20 de ani la rând funcția de notar la Chișinău (БАК 1882, БК 1902, 12)

În privința competenței Adunării Zemstvei Basarabiei, la care am făcut referință, de instituire a unui post de notar într-o localitate neprevăzută prin Regulamentul din 3 decembrie 1869, aceasta va fi încercată în scurt timp, vizând târgul Otaci din jud. Soroca. Deja la 5 septembrie 1870 Uprava Zemstvei județului Soroca a audiat raportul înaintat de proprietarul târgului Otaci și al Societății evreiești din această localitate, în care se puneau inclusiv problema instituirii în Otaci a unui post de notar. Petiționarii atrăgeau atenția că chiar dacă la Otaci activează un judecător de pace, care administrează cărțile notariale, totuși acesta nu reușește să acopere necesitățile comercianților, din motiv că este nevoit să se deplaseze în orașul Soroca în judecătoria de pace, precum și în teritoriu pentru medierea litigiilor funciare în două plase din subordinea sa. Din acest motiv persoanele care aveau nevoie de autentificarea actelor comerciale erau nevoiți să meargă peste Nistru în orașul Moghiliiov-Podolsk, iar târgul pierdea astfel sume importante din taxa notarială (Доклады 1872, 54). Ca urmare, Uprava a decis a înainta chestiunea șefului Judecătoriei de circumscripție din Chișinău, în vederea examinării posibilității ca unul dintre notarii din Soroca să fie mutat la Otaci (Доклады 1872, 56). Fără un răspuns pozitiv, Uprava Zemstvei din județul Soroca a solicitat Zemstvei provinciale susținerea inițiativei de creare a unui post suplimentar de notar la Otaci. Zemstva Provincială, în ședința din 11 decembrie 1872, a decis a face uz de dreptul său în această chestiune, solicitând Upravei Zemstvei provinciale să facă demersurile necesare (Журналы 1874, 14). Primind avizul pozitiv al Ministerului Afacerilor de Interne și al Ministerului Finanțe-

lor, Senatului guvernant a aprobat la 23 august 1873 această propunere. Hotărârea în cauză a fost expediată spre informare guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, guvernatorului Basarabiei și Judecătoriei de Circumscripție din Chișinău (ПСЗПИ 1876, №52607, 231). Ca urmare, în funcția de notar în târgul Otaci a fost desemnat doctorandul la drept al Universității Imperiale din Novorosia – S.I. Androsov (БАК 1874, 93).

Numărul notarilor din Basarabia va cunoaște o creștere importantă după reanexarea conform Tratatului de pace de la Berlin din 1/13 iulie 1878 a teritoriului cedat la 1856 (județele Cahul, Bolgrad și Ismail ale României). Acest lucru era și normal, întrucât teritoriul includea centre comerciale importante. Extinderea reformei notariale din 14 aprilie 1866 în acest teritoriu va fi dispusă la 21 septembrie 1878 (ПСЗПИ 1880, №58863, 163). Prin ucazul din 22 februarie 1879, s-a dispus ca prevederile privind numărul de notari în Basarabia și suma garantă să fie extinsă în teritoriile anexate, care au fost organizate într-o singură unitate teritorial-administrativă – județul Ismail. Drept excepție s-a stabilit ca în târgurile Vâlcov și Tuzla să fie instituit câte un post de notar (ПСЗПИ 1881, №59345, 84). Totuși, dacă e să dăm crezare datelor din *Calendarul-adresă al guberniei Basarabia pentru anul 1882*, pe lângă cei doi notari din Ismail, în calitate sa de oraș județean, câte un notar mai activa la Reni, Cahul, Chilia și Bolgrad, dar nu și la Vâlcov și Tuzla, unde totuși îi vom regăsi mai târziu. Mai mult, în scurt timp numărul acestora vor ajunge la doi nu doar la Ismail, ci și la Cahul, Reni, Chilia și Bolgrad.

Este de notat că numărul notarilor din jud. Ismail va ajunge să fie cel mai mare din cuprinsul întregii gubernii. Astfel, analizând datele *Tabelului 2*, constatăm că pe parcursul perioadei 1882-1916 în județul Ismail ajungeau să activeze în anumiți ani chiar și 12 notari, pe când în județul Chișinău numărul maxim al acestora a fost de opt, iar în restul județelor de maximum șase. Dacă e să luăm în considerare acest indicator important, apar, cel puțin, îndoielnice afirmațiile istoriografiei ruse și ucrainene că regiunea cunoscuse o perioadă de regres în componența României, atât în plan economic, cât și demografic. Numărul mare de posturi de notari apărute practic imediat în teri-

toriuil reintrat în componența Imperiului Rus reprezintă, în opinia noastră, mai degrabă un semn că acesta a cunoscut o prosperitate economică în anii premergători reanexării.

Datele Cărmuirii Provinciale/Guberniale în privința notarilor din Basarabia, plasate pe paginile calendarului-adresă anual al Basarabiei și sintetizate în de noi în *Tabelul 2*, nu sunt totuși fără de cusur. Spre exemplu, datele de arhivă arată că în localitatea Briceni notarul M.E. Bacal a fost numit în funcție la 27 mai 1904 și concediat, la cererea personală a acestuia, la 10 ianuarie 1917, fără a fi înregistrate anumite întreruperi în exercitarea funcției¹⁸, pe când publicația nu indică pentru anii 1910-1912 că în Briceni ar activa vreun notar. Probabil e doar scăpare a autorilor. În unii ani, publicația în general nu conținea secțiunea dedicată notarilor (БАК 1906), sau o conținea doar pe cea dedicată notarilor din orașul Chișinău (БСК 1890, 26).

În concluzie, putem afirma că reforma notarială din 14 aprilie 1866 în Basarabia a fost aplicată fără mari deosebiri față de restul imperiului. Principalul efect al acesteia a fost crearea instituției notariatului în sensul actual al noțiunii, în pofida perpetuării unor reminiscențe structurale. Chiar dacă, aparent în dorința ca prevederile reformei să corespundă realităților din teritoriu, autoritățile imperiale au încercat să determine situația existentă la acest capitol în fiecare gubernie în parte, până la urmă ele au ținut cont doar parțial de informațiile colectate. De asemenea, în pofida faptului că regulamentele privind aplicarea reformei au fost declarate doar temporare de autori, acestea s-au permanentizat și au fost valabile, la *grosso modo*, pe parcursul întregii perioade de până la dispariția Imperiului Rus. Este adevărat, că dinamica numărului notarilor a fost una în general ascensivă, caracterizând dezvoltarea economică a teritoriului dintre Prut și Nistru, dar ea nu depășit parametrii maximi impuși de legislator pentru fiecare localitate. Creșterea numărului de notari a fost determinată, în acest context, de mărirea numărului de localități în care, cu susținerea Zemstvei, au fost instituite posturi de notar.

¹⁸ ANRM, F. 6, inv. 11, d. 452, f. 1 verso - 2.

Dinamica numărului de notari în Basarabia (1873-1916)

Localitatea	1873	1874	1875	1882	1883	1885	1887	1888	1893	1896	1897	1899	1900	1901	1902	1907	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1916	
Chișinău	7	7	7		6	7	7	6	6	6	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	
Hâncești						1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Orhei	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Tuzora						1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rezina								1	1	1	1	1	1	1	1	1					1	1	1	1
Telenești						1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Criuleni								1								1					1	1	1	1
Bălți	2	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Fălești						1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Soroca	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Otaci	1	1	1	1				1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hotin	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Briceni						1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
N. Suliță														1	1		1	1	1	1	1	1	1	1
Bender	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Comrat																	1	1	1	1	1	1	1	1
Akkerman	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Tarutino						1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Volontirovca							1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Șabo																		1	1	1	1	1	1	1
Tatarbunar																						1	1	1
Bairamea																								1
Ismail				2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Cahul				1	1	2	2	1	2	2	2	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bolgrad				1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Reni				1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Chilia				1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Leova							1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tuzla																								1
Vîlcov						1	1	1																
Total	19	19	20	24	23	35	38	36	37	36	37	37	36	39	39	38	39	37	38	37	42	44	44	43

Source: БAK 1873, 103-106; БAK 1874, 91-93; БAK 1875, 107-109; БAK 1882, 148-151; БAK 1883, 34-35; БAK 1885, 23-24; БAK 1887, 18-19; БAK 1888, 18-19; БAK 1893, 11; БAK 1896, 10; БAK 1897, 12; БAK 1899, 12; БAK 1900, 13; БAK 1901, 12; БAK 1902, 12; БAK 1907, 26-28; БAK 1909, 51-53; АКБГ 1910, 113, 142, 152, 162, 172, 183, 196, 211; АКБГ 1911, 204, 226, 237, 249, 261, 272, 283, 297, 314; АКБГ 1912, 129, 149, 158, 169, 179, 188, 198, 210, 226; ИАКБГ 1913, 107, 130, 140, 150, 160, 171, 181, 193, 209; ИАКБГ 1914, 163, 212, 238, 249, 260, 270, 280, 290, 304, 321; АКБГ 1916, c. 98, 132-133, 149, 160, 175, 192, 202, 213, 226.

Bibliografie

- АКБГ 1910:** Адрес-календарь Бессарабской Губерний на 1910 год (Кишинев 1909).
- АКБГ 1911:** Адрес-календарь Бессарабской Губерний на 1911 год (Кишинев 1911).
- АКБГ 1912:** Адрес-календарь Бессарабской Губерний на 1912 год (Кишинев 1911).
- АКБГ 1916:** Адрес-календарь Бессарабской Губерний на 1916 год, отд. Высшие чины Министерств и Государственных учреждений (Кишинев 1916).
- Ангельский 2011:** В.М. Ангельский, Организация нотариального дела на территории Беларуси в 1883-1918 гг. Вестник Белорусского государственного университета, Сер. 3, 2011, № 2, 102-106.
- БАК 1873:** Бессарабский адрес-календарь на 1873 год (Кишинев, б.г.).
- БАК 1874:** Бессарабский адрес-календарь на 1874 год (Кишинев б.г.).
- БАК 1875:** Бессарабский адрес-календарь на 1875 год (Кишинев б.г.).
- БАК 1882:** Бессарабский адрес-календарь на 1882 год (Кишинев б.г.).
- БАК 1906:** Бессарабский адрес-календарь на 1906 год (Кишинев 1905).
- БАК 1909:** Бессарабский адрес-календарь на 1909 год (Кишинев 1908).
- БК 1883:** Бессарабский календарь на 1883 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев б.г.)
- БК 1885:** Бессарабский календарь на 1885 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев б.г.)
- БК 1887:** Бессарабский календарь на 1887 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев б.г.)
- БК 1888:** Бессарабский календарь на 1888 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев б.г.)
- БК 1893:** Бессарабский календарь на 1893 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1892).
- БК 1896:** Бессарабский календарь на 1896 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1895).
- БК 1897:** Бессарабский календарь на 1897 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1896).
- БК 1899:** Бессарабский календарь на 1899 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1898).
- БК 1900:** Бессарабский календарь на 1900 год, отд. Адрес-календарь, (Кишинев 1899).
- БК 1901:** Бессарабский календарь на 1901 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1900).
- БК 1902:** Бессарабский календарь на 1902 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1901).
- БК 1907:** Бессарабский календарь на 1907 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1906).
- Боршевский 2013:** А. Боршевский, Б. Сосна, Внедрение судебных уставов Александра II: Бессарабская специфика и этнополитические аспекты. „Закон и жизнь”, № 10 (273), 2014, 15-23
- БСК 1890:** Бессарабский справочный календарь на 1890 год (Кишинев 1889).
- Будак 1961:** И.Г. Будак, Буржуазные реформы 60-70-х гг. XIX в. в Бессарабии (Кишинев 1961).
- Доклады 1872:** Доклады Сорокской Уездной Земской Управы Сорокскому уездному 2-му очередному земскому собранию, бывшему в октябре 1870 г. Сборник Бессарабского Земства, Год Второй, №5-й (Кишинев 1872).
- Жуков 1964:** В.И. Жуков, Города Бессарабии 1812-1861. Очерки социально-экономического развития (Кишинев 1964).
- Журналы 1874:** Журналы заседания Бессарабского областного 4-го очередного земского собрания. Сборник Бессарабского земства, Год Четвертый, №1-2 (Кишинев 1874).
- ИАКБГ 1913:** Иллюстрированный Адрес-календарь Бессарабской Губерний на 1913 год, отд. Высшие чины Министерств и Государственных учреждений (Кишинев 1912).
- ИАКБГ 1914:** Иллюстрированный Адрес-календарь Бессарабской Губернии на 1914 год, отд. Адрес-календарь (Кишинев 1913).
- Коняев 2012:** А.Е. Коняев, Становление нотариата в Ярославском и Ивановском регионах (конец XVIII-XIX в.). Ярославский педагогический вестник, № 2, том I (Гуманитарные науки), 2012, 325-329.
- Мхитарян 2012:** Л.Ю. Мхитарян, Влияние судебной реформы 1864 года на становление органов нотариата в Пермской губернии. Вестник Пермского университета, Юридические науки, выпуск 2(16), 2012, 30-40.
- ПСЗРИ 1830-1:** ПСЗРИ, собр. I, т. XV, 1758-1762 (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830-2:** ПСЗРИ, собр. I, т. XXV, 1798-1799 (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1842:** ПСЗРИ, собр. II, т. XVI, 1841, отд. 1 (Санкт-Петербург 1842).
- ПСЗРИ 1868:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLI, 1866, отд. 1 (Санкт-Петербург 1868).
- ПСЗРИ 1871-1:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLII, 1867, отд. 1 (Санкт-Петербург 1871).
- ПСЗРИ 1871-2:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLII, 1867, отд. 2, Штаты и Табели (Санкт-Петербург 1871).
- ПСЗРИ 1873-1:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLIII, 1868, отд. 1 (Санкт-Петербург 1873).
- ПСЗРИ 1873-2:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLIV, 1869, отд. 1 (Санкт-Петербург 1873).

- ПСЗРИ 1873-3:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLIV, 1869, отд. 2 (Санкт-Петербург 1873).
- ПСЗРИ 1873-4:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLIV, 1869, отд. 3, Штаты и Табели (Санкт-Петербург 1873).
- ПСЗРИ 1876:** ПСЗРИ, собр. II, т. XLVIII, 1873, отд. 2 (Санкт-Петербург 1876).
- ПСЗРИ 1880:** ПСЗРИ, собр. II, т. LIII, 1878, отд. 2 (Санкт-Петербург 1880).
- ПСЗРИ 1881:** ПСЗРИ, собр. II, т. LIV, 1879, отд. 1 (Санкт-Петербург 1881).
- ПСЗРИ 1889:** ПСЗРИ, собр. III, т. VII, 1887 (Санкт-Петербург 1889).
- ПСЗРИ 1891:** ПСЗРИ, собр. III, т. IX, 1889 (Санкт-Петербург 1891).
- РЗ 1987:** Российское законодательство X-XX веков, Т. 5, Законодательство периода расцвета абсолютизма (Москва 1987).
- СЗРИ 1832:** Свод Законов Российской Империи, том XI, книга 5-я: Уставы и Учреждения Торговые (Санкт-Петербург 1832).
- Тарановски 1992:** Т. Тарановски, Судебная реформа и развитие политической культуры царской России. В сб.: Великие реформы в России, 1856-1874 (Москва 1992), 301-316.
- Устьянцева 1992:** Н.Ф. Устьянцева, Институт мировых посредников в крестьянской реформе. В сб.: Великие реформы в России, 1856-1874 (Москва 1992), 166-183.
- Хайбуллин 2011:** А.Р. Хайбуллин, Особенности развития нотариата в Уфимской губернии. Вестник Южно-Уральского государственного университета, №27, 2011, 22-25.
- Шевчук 2014:** Л. Шевчук, Нотаріальна реформа 1864-1866 рр. в оцінках сучасників. Вісник Львівського університету, Серія юридична, випуск 59, 2014, 156-162.

Preparation and implementation of the notarial reform of April 14, 1866 in Bessarabia

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, notary reform, promissory notes, land acts, entrepreneurial and property rights.

Резюме: The subject proposed in this article, though it seems only a matter of the history of jurisprudence, is also important in the study of issues related to domestic and foreign trade in Bessarabia, as almost all important transactions of purchase and sale in this period were made under the contracts, which should be notarized.

Before the adoption of the reform, notarial attributions were owned mainly by judicial institutions and even police authorities, that did not contribute to the efficiency and clarity of judicial proceedings. Russian statesmen were well aware of the need for reform in this area. However, a new Notarial Regulation in the Russian Empire was adopted only on 14 April 1866 within the judicial reform. The innovations only partially met the objective requirements of the development of bourgeois relations, but more reasonable project was previously rejected. Thus, the western model of separation of the notarial and judicial activities has been adopted only in part. Russian legislature was aimed at creating an independent institution with broad powers in the protection of the entrepreneurial and property rights and interests, but the reforms did not clearly defined competences in this regard. Notary rights were also granted to magistrates, namely in the field of authentication of various acts concluded between landowners and peasants.

With regard to Bessarabia, we note that by order of the Minister of Justice, the regional prosecutor, as in the other provinces of the Russian Empire, in June 1866 prepared a comprehensive report on the status of notaries in the local towns. However, the judicial reform was not yet extended to Bessarabia. Only from December 1, 1869 by the Decree of the Senate, the Notarial Regulation adopted in 1866 should have been applied in Bessarabia. Regarding the Romanian territories ceded to Russia in 1878, the notarial reform in the newly instituted Izmail Uyezd was introduced by the Decree of September 21, 1878.

Подготовка и внедрение в Бессарабии нотариальной реформы от 14 апреля 1866

Ключевые слова: Бессарабия, Российская империя, нотариальная реформа, векселя, земельные акты, предпринимательские и имущественные права.

Резюме: Тема этой статьи, хотя и кажется исключительно вопросом истории юриспруденции, также имеет большое значение в изучении вопросов, связанных с внутренней и внешней торговлей Бессарабии, так как почти все важные сделки по купле-продаже в этот период совершались по контрактам, которые следовало заверить нотариально.

До принятия реформы нотариальными атрибутами владели главным образом судебные учреждения, а также полицейские управления, что не способствовало эффективности и четкой организации судопроизводства. Российские государственные деятели хорошо понимали необходимость реформ в этой области.

Тем не менее лишь 14 апреля 1866 года в Российской империи, в рамках судебной реформы, было принято новое *Положение о нотариальной части*. Нововведения лишь частично отвечали объективным потребностям развития буржуазных отношений, после того как более резонный проект 1863 был отклонен. Таким образом, западная модель разделения нотариальной и судебной деятельности была заимствована лишь частично. Российские законодательные органы задались целью создать независимый институт с широкими полномочиями в сфере защиты предпринимательских и имущественных прав и интересов, но реформы нечетко определяли полномочия в этом отношении. Нотариальные права были предоставлены также мировым судьям, а именно в области аутентификации различных актов, заключаемых между помещиками и крестьянами.

Что касается Бессарабии, заметим, что по распоряжению министра юстиции областной прокурор, как и в других губерниях Российской империи, еще в июне 1866 года подготовил всеобъемлющий доклад о положении нотариусов в здешних городах. Однако в Бессарабии судебная реформа еще не была распространена. Лишь с 1 декабря 1869, по указу Сената, *Положение о нотариальной части*, принятое в 1866 году, должно было применяться в Бессарабии. Относительно румынских территорий, присоединенных к России в 1878 году, нотариальные реформы в новообразованном Измаильском уезде были введены указом от 21 сентября 1878 года.

16.01.2016

Dr. Andrei Emilciuc, Institutul de Istorie al AȘM, str. 31 August 1989, 82, MD-2012, Chișinău, Republica Moldova

